

УДК 349.3

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ СФЕРИ ДІЇ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Яковлева Г. О.,

доцент кафедри трудового права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

канд. юрид. наук

ORCID: 0000-0002-8766-2773

Окреслення сфери дії права соціального забезпечення безпосередньо пов'язане із становленням права соціального забезпечення як галузі, виробленням єдиного та цілісного підходу як науковців, так і законодавця з цього приводу. Особливості формування національного права соціального забезпечення України зумовили виникнення різних наукових поглядів щодо становлення та розвитку даної галузі права. Слід зауважити, що саме право соціального забезпечення є однією із тих молодих галузей права, що динамічно розвиваються, внаслідок чого є найбільш сприйнятливими до втілення нових концепцій, підходів до розуміння та реалізації соціального забезпечення, охоплення сферою дії права соціального забезпечення нових видів суспільних відносин, утворення нових правових інститутів тощо.

З'ясовуючи теоретичне підґрунтя досліджуваної проблематики, слід відзначити, що поняття сфери дії права сьогодні не є чітко визначеним. К. Ю. Мельник, який досліджував сферу дії трудового права, відзначив, що не зовсім правильно сферу дії трудового права зводити до дії його норм у просторі та за колом осіб, як це роблять В. І. Миронов та В. М. Толкунова, оскільки семантика слів, які утворюють словесну конструкцію «сфера дії трудового права», свідчить про інше смислове навантаження цієї категорії. Науковець зазначає, що сфера дії трудового права, передусім, указує на ту область суспільних відносин, які охоплюються цією галуззю права.¹ Дещо інший підхід до тлумачення поняття сфери дії права соціального забезпечення пропонує Б. І. Сташків, який зазначає, що сфера правового регулювання – це суспільні відносини, які врегульовані або можуть бути врегульовані декількома галузями права. Сфера соціального забезпечення, наприклад, регулюється правом соціального забезпечення, адміністративним, фінансовим, трудовим, цивільним тощо правом. Якщо вказані суспільні

¹ Мельник К.Ю. До проблеми сфери дії трудового права // *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 309.

відносини регулюються однією галуззю права, то мова йде не про сферу, а про об'єкт правового регулювання. На практиці всередині галузі права слово «сфера» часто вживається стосовно пенсійного забезпечення, забезпечення допомогами, надання соціальних послуг і т. ін.¹

Аналізуючи та синтезуючи такі підходи, вважаємо, що сфера дії права соціального забезпечення відображає: 1) сукупність видів правовідносин, що складаються у межах однорідної групи правовідносин, на які поширює свою дію право соціального забезпечення, а також кола осіб, які беруть участь у таких правовідносинах; 2) дозволяє дослідити і розкрити неоднорідність тих видів правовідносин, які входять у предмет правового регулювання галузі соціального забезпечення, формування частини предмета її правового регулювання на перетині предметів правового регулювання інших суміжних галузей права. Внаслідок чого стає можливим відокремити ті правовідносини, які відносяться виключно до предмета правового регулювання суміжних галузей права, а також тих правовідносин, які, хоча і містять окремі ознаки предмета правового регулювання іншої галузі права, використовують метод правового регулювання суміжної галузі, проте за своєю правовою сутністю відносяться до предмета правового регулювання права соціального забезпечення.

В умовах розвитку громадянського суспільства незалежної України, нових економічних реалій стало необхідним формування концептуальних основ подальшого розвитку права соціального забезпечення. Обґрунтованою є позиція науковців, які звертають увагу на необхідність перегляду сфери дії (предмет правового регулювання) права соціального забезпечення з метою формування більш ефективної системи соціального захисту населення. На думку колективу науковців-дослідників права соціального забезпечення, зокрема В. В. Жернакова, С. М. Прилипка, Г. С. Гончарової, В. В. Юровської, О. О. Конопельцевої, право соціального забезпечення регулює значно ширше коло відносин із соціального забезпечення. Між вченими і сьогодні не досягнуто однастайності щодо кола юридичних норм, які упорядковували б власне галузь права соціального забезпечення. Комплекс відносин не є однорідним. Традиційно вважають, що ця галузь регулює чотири групи правовідносин: пенсійні правовідносини; відносини по наданню соціальних допомог; відносини по наданню соціальних послуг; проце-

¹ Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник. Чернівці : ПАТ «ПВК» «Десна», 2016. С. 164.

дурні і процесуальні відносини.¹ З приводу віднесення до кола суспільних відносин, на які поширюється дія права соціального забезпечення, процесуальних відносин розгорнулася ціла теоретична дискусія. Так, противник зазначеного підходу Б. І. Сташків, зазначає, що деякі відносини, що схожі з відносинами у сфері соціального забезпечення, не входять до предмета права соціального забезпечення. Наприклад, такі як: 1) відносини з управління соціальним забезпеченням, які наділені всіма ознаками адміністративних відносин, а отже, є предметом адміністративного права; 2) трудові (службові) відносини між працівниками організацій (державних органів), що надають забезпечення, які входять до предмета трудового і адміністративного права; 3) частина відносин з формування і розподілу грошових фондів на цілі соціального забезпечення, що відносяться до предмета фінансового права.²

Оцінюючи та порівнюючи обидва існуючі в доктрині підходи до визначення кола правовідносин, на які поширює свою дію право соціального забезпечення, – широкий та вузький, відзначаємо те, що обидва є аргументованими та обґрунтовуються слушними підставами та доводами. Проте підтримання якогось із існуючих підходів та його розвиток постає не просто теоретичним вибором окремого науковця, а в більш загальному масштабі відображає напрямок та принцип подальшого розвитку соціального забезпечення як галузі права. На наш погляд, до сфери дії права соціального забезпечення необхідно віднести наступні види відносин: 1) правовідносини щодо соціального страхування – сюди слід віднести види правовідносин, що складаються між фізичними особами та державними і недержавними установами, організаціями з приводу: а) здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування; б) здійснення державного соціального страхування на добровільній основі до накопичувальних фондів; в) здійснення недержавного соціального страхування на добровільній основі відповідно до договорів з урахуванням вимог чинного законодавства. Звичайно, зазначене коло правовідносин включає в себе також сферу правового регулювання цивільного права (в частині укладення договорів щодо добровільного страхування з недержавними суб'єктами соціального забезпечення). Проте в силу специфічності змісту тих договорів, які укладаються з метою

¹ Право соціального забезпечення: навч. посіб. / авт.: С. М. Прилипка [та ін.] за заг. ред. В. В. Жернакова. Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 15, 16.

² Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник. Чернівці : ПАТ «ПВК» «Десна», 2016. С. 167.

накопичення страхових виплат та отримання соціального забезпечення, такі правовідносини відносимо до сфери дії права соціального забезпечення. Слід зауважити, що може існувати ризик необґрунтованого віднесення до зазначеного виду правовідносин також і правовідносин щодо формування та розподілу бюджетів суб'єктів соціального забезпечення – державних установ та організацій, проте зазначені правовідносини у частині, що відноситься до предмета фінансового права, не можуть бути включені до сфери дії права соціального забезпечення; 2) соціально-забезпечувальні правовідносини: а) правовідносини щодо пенсійного забезпечення, б) правовідносини щодо надання соціальних допомог; в) правовідносини щодо надання соціальних послуг; г) правовідносини щодо надання соціальних пільг (знижок за оплату комунальних послуг, за проїзд, інші пільги, компенсації та субсидії); 3) процедурні правовідносини – правовідносини, що складаються між отримувачами та надавачами соціальних допомог, послуг, пільг, пенсійних виплат з приводу встановлення необхідного юридичного складу – наявності юридичних та фактичних підстав для отримання особою відповідного виду соціального забезпечення, встановлення наявності та оцінки юридичних фактів, подання та юридичного аналізу необхідних документів, прийняття рішення надавачем (суб'єктом, який відповідно до законодавства та/або договору уповноважений та зобов'язаний забезпечити особі надання відповідного виду соціального забезпечення) про надання або відмову у наданні соціального забезпечення; 4) процесуальні правовідносини – правовідносини, що складаються між уповноваженими державними органами, органами місцевого самоврядування (органами соціального захисту, пенсійного забезпечення, органами місцевого самоврядування, органами виконавчої влади, судами), недержавними суб'єктами, які надають окремі види соціального забезпечення, фізичними особами (громадянами, особами без громадянства, іноземцями), а також громадськими об'єднаннями з приводу розгляду спорів у сфері соціального захисту, захисту і відновлення порушеного права та інтересу. Слід зазначити, що порушене право на соціальне забезпечення може бути відновлене як суб'єктом, який надає соціальне забезпечення, так і судом чи іншим органом державної влади чи місцевого самоврядування, до повноважень якого віднесений розгляд скарг громадян. Зазначений вид суспільних відносин, які віднесені до сфери дії права соціального забезпечення, інтегрує в собі також і сферу правового регулювання процесуального права (цивільного процесуального права, права, що регулює адміністративне судочинство),

адміністративного права тощо. Проте визначальним у віднесенні таких правовідносин до сфери дії права соціального забезпечення є їхня висока спеціалізація, спрямованість на отримання та надання соціального забезпечення.

УДК 349.2:331.101

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА РЕГУЛЮВАННЯ УМОВ ПРАЦІ

Яковлев О. А.,

*доцент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, канд. юрид. наук, доцент
ORCID: 0000-0003-1084-3741*

В останнє десятиліття значного поширення набула категорія «соціальний діалог». Вперше на законодавчому рівні цей термін був запроваджений Указом Президента України «Про розвиток соціального діалогу в Україні» від 19 грудня 2005 р.¹ 3 метою підвищення ролі професійних спілок і організацій роботодавців та їх об'єднань у формуванні економічної та соціальної політики держави, дальшого розвитку соціального діалогу як одного з головних чинників забезпечення соціальної стабільності, розвитку громадянського суспільства, запобігання суспільним конфліктам та відповідно до п. 28 ч. 1 ст. 106 Конституції України² Глава держави, зокрема, постановив: а) утворити Національну тристоронню соціально-економічну раду і затвердити Положення про неї; б) Кабінету Міністрів України, Раді міністрів АРК, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям ужити відповідних заходів щодо створення умов для формування на галузевому і регіональному рівнях на паритетних засадах тристоронніх допоміжних органів із соціально-економічних питань для узгодженого вирішення проблем, що виникають у соціально-економічній сфері, стосуються прав та інтересів працівників і роботодавців; в) рекомендувати органам місцевого самоврядування сприяти розвитку співробітництва з організаціями професійних

¹ Про розвиток соціального діалогу в Україні: указ Президента України від 29.12.2005 р., №1871/2005 // *Офіц. вісн. України*. 2005. №52. Ст. 3271.

² Конституція України від 28.06.1996 р., №254к/96-ВР // *Відом. Верхов. Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.